

Grzegorz Zelek

**AUTOEWALUACJA
WIEZI RODZICIELSKICH
PERSPEKTYWA OJCÓW**

Wydawnictwo Naukowe
Uniwersytetu Ignatianum w Krakowie

Kraków 2025

Spis treści

Wstęp	7
Rozdział 1. Podstawy refleksji nad ojcostwem w ponowoczesności	13
1.1. Rodzina jako kategoria społeczno-kulturowa	14
1.1.1. Ewolucja rozumienia pojęcia rodzina	15
1.1.2. Kształtowanie się tożsamości polskiej rodziny	33
1.2. Więzy w rodzinie – więzi rodzinne	38
1.2.1. Więzy małżeńska	45
1.2.2. Więzy rodzicielskie	49
1.2.3. Zagrożenia więzi rodzinnych w ponowoczesność	52
1.3. Indywidualny i społeczny wymiar ojcostwa	59
1.3.1. Definiowanie ojcostwa	59
1.3.2. Ojcostwo zadaniem rozwojowym dorosłego	64
1.3.3. Rodzina środowiskiem kształtowania ojcostwa	75
1.3.4. Ojcostwo jako rola społeczna	80
Rozdział 2. Metodologiczne założenia własnych badań empirycznych	89
2.1. Problematyka i uzasadnienie wyboru tematu badań	90
2.2. Przedmiot i cele badań	92
2.3. Problemy badawcze	99
2.4. Strategia i procedury własnych badań empirycznych	100
2.4.1. Sposoby gromadzenia danych	102
2.4.2. Sposoby analizy i interpretacji danych	112
2.4.3. Podstawowe statystyki badań empirycznych	116
Rozdział 3. Stawanie się ojcem	135
3.1. Doświadczenia podstawowe w rozumieniu ojcostwa	136
3.2. Źródła rozumienia doświadczeń	151
3.3. Uczenie się ojcostwa	162
Rozdział 4. Samoocena ojcostwa	179
4.1. Behawioralny wymiar ojcostwa	180
4.1.1. Zaangażowanie ojca w życie dziecka	181
4.1.2. Rozumienie własnego dziecka przez ojca	195
4.1.3. Wybrane aspekty relacji ojca z dzieckiem	204
4.2. Aksjologiczny i kulturowy wymiar ojcostwa	208
4.2.1. Zaufanie między ojcem i dzieckiem	209

4.2.2. Autorytet ojca wobec własnego dziecka	221
4.2.3. Wartości etyczne między ojcem i dzieckiem	229
4.2.4. Źródła wzorców ojcostwa	237
4.3. Relacyjno-emocjonalny wymiar ojcostwa	240
4.3.1. Relacja ojca z dzieckiem	241
4.3.2. Bliskość emocjonalna ojca z dzieckiem	252
4.3.3. Kryzys w relacji między ojcem i dzieckiem	263
4.3.4. Relacja ojca z matką dziecka	268
Rozdział 5. Model rozumienia własnego ojcostwa	277
5.1. Modelowanie w naukach społecznych	277
5.2. Wybrane modele ojcostwa	279
5.3. Od doświadczenia poprzez autoewaluację więzi rodzicielskich do modelu ojcostwa	287
Zakończenie	297
Spis diagramów	303
Spis rycin	304
Spis schematów	305
Spis tabel	309
Spis wykresów	310
Bibliografia	311
Indeks osób	325
Summary	329

Wstęp

Historia XX wieku obfitowała w burzliwe wydarzenia nie tylko międzynarodowe, makrospołeczne, ale również miała wpływ na mikrospołeczne funkcjonowanie jednostek, w tym najmniejszej grupy społecznej, jaką jest rodzina. Obecny sposób egzystencji człowieka, jego rodziny, grupy lokalnej, w której funkcjonuje i realizuje swoje cele, określa się zwykle jako ponowoczesność lub postmodernizm, którego najbardziej charakterystyczną cechą jest nieuchwytność¹. Współczesne społeczeństwa różnią się od wcześniejszych społeczeństw, uznawanych za tradycyjne lub otwarte, siłą i dynamiką rozwoju, szybkim tempem zmian w niemal wszystkich dziedzinach życia oraz nową filozofią rozumienia potrzeby i szczęścia². Określa się je również jako społeczeństwa ryzyka³, co w refleksji nad miejscem ojca w rodzinie ma szczególne znaczenie. W sytuacji, gdy tradycyjna kultura zostaje połączona z elementami kulturowymi często obcymi i niezrozumiałymi nie tylko dla pokolenia dziadków, lecz wielokrotnie dla pokolenia współczesnych rodziców, również rodzina musi zredefiniować oczywiste dotąd terminy ją charakteryzujące.

W Polsce doświadczenia dwóch wojen światowych, zrywy narodowościowe, walki podziemne, konspiracje, a także ekspansja zarobkowa ojców poza granice nie tylko swojej miejscowości, ale również i kraju, w znaczący sposób zaważyły na jakości i formie funkcjonowania rodziny. Pełna lub czasowa nieobecność ojców znacząco wpłynęła na układ więzi w rodzinie, stwarzając bezpośrednie zagrożenie dla prawidłowego rozwoju dzieci – przyszłych rodziców, dorosłych odpowiedzialnych za swoje rodziny, lokalne grupy społeczne oraz społeczność narodową⁴. Dodatkowo mocno ekspansywna rewolucja informacyjna przyczyniła się nie tylko do przyspieszenia

---

¹ M. Laberschek, *Symboliczne stanowienie władzy w organizacjach*, Kraków 2018, s. 19–37.

² R. Doniec, *Przemiany relacji rodzinnych a kultura wychowawcza rodziny w XXI wieku*, [w:] *Rodzina w świecie współczesnym*, red. M. Howorus-Czajka, K. Kaczor, A. Wierucka, Gdańsk 2011, s. 193.

³ U. Beck, *Spółczesność ryzyka*, Warszawa 2004; J. Tulloch, D. Lupton, *Risk and everyday life*, London 2003, s. 2–6.

⁴ Z. Tyska, *Rodzina we współczesnym świecie*, Poznań 2003, s. 91.

zmian dotyczących materialnej strony ludzkiej egzystencji, lecz również do zmian ogólnospołecznego funkcjonowania osoby oraz grupy społecznej, którą stanowią również ojcowie.

Współczesna rodzina, chcąc sprostać wymaganiom edukacyjno-wychowawczym obecnej cywilizacji, musi zmierzyć się z wieloma, zwykle nowymi, czasami niebezpiecznymi zagadnieniami i zadaniami. Funkcjonowanie nowego pokolenia mężczyzn uświadamia, że ojcostwo ma szanse na dynamiczny rozwój we współczesnej sytuacji społeczno-ekonomicznej i wielu ojców bardzo dobrze radzi sobie w tej rzeczywistości, prezentując tzw. nowy styl ojcostwa⁵.

Każde spotkanie w układzie tato–dziecko odbywa się na płaszczyźnie uczuć, które nie jest już tylko przypisane do matki i jej macierzyństwa. Zaspokojenie uczuciowe w relacji ojciec–dziecko stanowi odczuwanie przyjemności, zainteresowania i radości, wynikające z bezpośredniego fizycznego kontaktu we wszelkiego rodzaju wspólnie wykonywanych czynnościach⁶. Dla wielu mężczyzn już narodzenie dziecka (nie tylko pierwszego) jest znaczącym wydarzeniem życiowym, które wyznacza nowy etap ich osobistego rozwoju. Z chwilą narodzin dziecka wśród małżonków buduje się nowy obraz żony lub męża. Zaczynają łączyć ich nowe więzi. Przechodząc od poznania i zauroczenia, małżonkowie podążają w kierunku umacniania i łączenia tego, co ich spaja w budowaniu nowych, wspólnych prorodzinnych relacji rodzicielskich. Gdy zostają rodzicami, obszar więzi rodzinnych zaczyna bardzo dynamicznie wykraczać poza pierwotną, podstawową komórkę rodzinną i przechodzi w nowe połączenia, istotne w rozwoju psychospołecznym w odniesieniu do bliższych i dalszych członków rodziny⁷.

Temat ojcostwa, zwłaszcza od przełomu wieków, coraz odważniej wpisuje się w obszar naukowej refleksji⁸. Zagadnieniem tym interesują się badacze różnych dyscyplin, w tym również pedagogiki⁹. Zainteresowanie

---

⁵ L.D. Marks, R. Palkovitz, *American fatherhood types: The good, the bad, and the uninterested*, „Fathering” 2004, nr 2, s. 113–129.

⁶ M. Zattoni, *Małe dziecko w rodzinie. Poradnik dla rodziców*, tłum. K. Kubis, Kraków 2006, s. 73.

⁷ Tamże, s. 100, 104.

⁸ M.E. Lamb, *The History of Research on Father Involvement*, „Marriage & Family Review” 2000, t. 29, nr 2–3, s. 23–42. DOI: 10.1300/J002v29n02_03 (dostęp: 20.12.2020).

⁹ Między innymi problematykę tę podejmują: A. Błasiak, *Między (nie)obecnością a zaangażowaniem. Rodzicielstwo rekonstruowane w ponowoczesności*, Kraków 2019; J. Pulikowski, *Warto być ojcem. Najważniejsza kariera mężczyzny*, Poznań

zagadnieniami związanymi z ojcostwem wynika z tego, że jest ono pojęciem wieloaspektowym, co sprawia, że kwestia ta jest stale przedmiotem refleksji badaczy, a na przestrzeni lat zmienia się jedynie jej dominujący¹⁰. Można jednak zauważyć, że zagadnienia związane z ojcostwem przedstawiane są głównie w odniesieniu do kryzysu, dysfunkcji, lub obecności pośredniej, wirtualnej, aż do całkowitej nieobecności¹¹. Badacze podkreślają również znaczenie kontekstów społeczno-kulturowych i politycznych poszczególnych krajów dla przedstawianego obrazu ojca¹². Przy czym Marek Mariusz Tytko jest przekonany, że analiza ojcostwa nie może przebiegać jedynie na poziomie pojęciowym. Twierdzi, że konieczna jest obecnie weryfikacja istoty ojcostwa na poziomie istotnościowym, esencjonalnym¹³, która prowadzi do odkrywania sensu. Jarosław Michalski, odwołując się do Victora Frankla, nazywa to zdolnością odnajdywania i wykonywania „szczególnych zadań, które w przypadku każdej jednostki są indywidualne. Owe zadania nie są przypadkowe, a zaangażowanie w ich realizację wynika z powołania oraz z poczucia odpowiedzialności”¹⁴.

2017; tenże, *Rodzina. Najważniejsza firma na świecie*, Nowy Sącz 2019; tenże, *4 funkcje męzczyzny*, Nowy Sącz 2020; J. Mastalski, G. Godawa, K. Kutek-Sładek, Ł. Ryszka, *Ojcostwo i jego odstępny*, Kraków 2018; M. Meeker, *Mocni ojcowie. Mocne córki*, tłum. K. Głowacka, M. Głowacki, Kraków 2012; H. Wieja, *Moc błogostawieństwa ojca*, Ustroń 2014; G. Corneau, *Nieobecny ojciec, zagubiony syn*, tłum. M. Szeliłowska, Warszawa 2016; M. Całusińska, W. Malinowski, *Trening umiejętności wychowawczych*, Sopot 2016; K. Canfield, *Serce ojca. IV filary bliskiej więzi z dzieckiem*, tłum. S. Demska, J. Demski, Lublin 2015; K. Canfield, *Siedem sekretów efektywnych ojców*, tłum. K. Głowacka, M. Głowacki, Lublin 2015; D. Duke, J. Sztudynger, *Tata po prostu jest*, Łódź 2015; F.J. Sheen, *Rodzice i dzieci*, tłum. K. Przybylska, Częstochowa 2022.

¹⁰ M.E. Lamb, *Understanding fatherhood*, „Joseph Rowntree Foundation” 2007. <https://policymcommons.net/artifacts/1799362/understanding-fatherhood/2531006/> (dostęp: 31.03.2023).

¹¹ Z. Hofman, D. Cupiał, *Jakie są największe bariery i wyzwania współczesnych ojców?*, [w:] *Ojcostwo dzisiaj*, red. D. Kornas-Biela, Lublin 2014, s. 281.

¹² L.A.K. Hoga, L. M. Reberte, *The experience of paternity during adolescence in a low-income Brazilian community*, „Rev Esc Enferm USP” 2009, 43(1), s. 106–111. www.ee.usp.br/reeusp/ (dostęp: 20.12.2020); L.D. Marks, R. Palkovitz, *American Fatherhood Types: The Good, the Bad, and the Uninterested*, dz. cyt., s. 113–129.

¹³ M.M. Tytko, *Filozofia ojcostwa*, „Pedagogia Ojcostwa” 1/2012, nr 5, s. 122. <http://pedkat.pl/images/czasopisma/po5/PO507.pdf> (dostęp: 27.04.2022).

¹⁴ J. Michalski, *Konstruowanie tożsamości podmiotowej w kontekście kategorii sensu w pedagogice*, „Paedagogia Christiana” 2/32 (2013), s. 11. DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/PCh.2013.022>, (dostęp: 27.04.2022).

Analiza literatury wskazuje na jeszcze jedną specyfikę dotychczasowych badań w tym zakresie. Wyjaśniają one fenomen ojcostwa zwykle z perspektywy postrzegania własnego ojca, czy z perspektywy nastolatów¹⁵ i mają charakter diagnostyczny. Jest to z jednej strony zrozumiałe, gdyż jak zauważa Leon Dyczewski: „Postawy życiowe rodziców oraz rodzeństwa, środowisko naszego dzieciństwa, stanowią ważne źródło naszych wyobrażeń o świecie, ludziach i Bogu, mają wpływ na nasze wybory i działania, odwołujemy się do nich w osądach postępowania własnego i innych”¹⁶. Jednak z drugiej strony równie ważny wydaje się być ogląd swojego ojcostwa, nadawanie nowego znaczenia źródłom jego rozumienia. Frankl przytaczając słynne słowa Nietzschego: „Ten, kto wie, dlaczego żyje, nie troszczy się o to, jak żyje”, wyjaśnia, że człowiek jest w stanie wyzwolić w sobie wewnętrzną siłę tylko wówczas, gdy ma świadomość celu; gdy wie, że w przyszłości czeka na niego konkretne zadanie do wykonania¹⁷.

Nietrudno zauważyć, że w przedstawionych powyżej obszarach zainteresowania problematyką ojcostwa brakuje głosu samych ojców – jak oni rozumieją rzeczywistość „bycia” ojcem. Oznacza to, że istotne jest opisanie samoświadomości ojcostwa zarówno w perspektywie więzi rodzicielskich, jak i określonej rzeczywistości społeczno-kulturowej. Dlatego zaproszono ojców do uczestnictwa w procesie autoewaluacji więzi rodzicielskich.

Tą drogą uzyskano narracje biograficzne oraz wypowiedzi uczestników dyskusji fokusowych, które zostały poddane jakościowej analizie treści. Pozwoliła ona wyodrębnić szereg kategorii uznanych przez ojców za istotne dla tworzenia własnego „portretu”. W protokołach z dyskusji odkryto, że rozmówcy odnosili się do wartości, które charakteryzują ich rozumienie ojcostwa; wskazywali na źródła rozumienia doświadczeń oraz sposoby uczenia się ojcostwa w kontekście wyzwań współczesności. Ustalone tą drogą kategorie zostały następnie zweryfikowane metodami ilościowymi.

Zarówno badania opisowe, jak i ankietowe okazały się doskonałym sposobem odkrywania rozumienia ojcostwa poprzez autoewaluację więzi rodzicielskich z perspektywy ojców. Było to możliwe dzięki temu, że uznano ewaluację za „społeczny proces zmierzający do określenia wartości danego obiektu lub działania według przyjętych na drodze dialogu kryteriów

---

¹⁵ L.A.K. Hoga, L. M. Reberte, *The experience of paternity during adolescence in a low-income Brazilian community*, dz. cyt., s. 106–111.

¹⁶ L. Dyczewski, *Źródła wielkości, czyli o środowisku rodzinnym św. Maksymiliana Kolbego*, Niepokalanów–Lublin 2011, s. 5.

¹⁷ V.E. Frankl, *Człowiek w poszukiwaniu sensu*, tłum. A. Wolnicka, Warszawa 2016, s. 111.

w celu jego udoskonalenia, lepszego rozumienia i rozwoju”¹⁸ i jeszcze szerzej – przyjęto, że „ewaluacja to zaproszenie do rozwoju”¹⁹. Autoewaluacja, jako sztuka „refleksyjnego rozpoznawania rozwojowych możliwości analizowanych działań”²⁰ pozwoliła skonstruować model refleksyjnego ojcostwa, który stanowi graficzną ilustrację odkrytego rozumienia ojcostwa.

Autoewaluacja więzi rodzicielskich stała się dla ojców sposobnością do wartościowania działań w zakresie odpowiedzialności za proces własnego rozwoju i wychowania dzieci: od poczęcia poprzez uzyskanie przez nie samodzielności, aż po wspieranie ich w dorosłym życiu rodzinnym i zawodowym. Można mieć nadzieję, że przedstawione postawy ojców wynikające z dokonanego wartościowania więzi rodzicielskich i określenia aktualnego rozumienia roli ojca staną się przyczynkiem do podjęcia kolejnych sposobów refleksji, na przykład w postaci autokreacji²¹, lub zachętą do ewaluacji przez kolejnych ojców, a przez to przyczynią się do bardziej świadomej odpowiedzialności za rodzinę.

---

¹⁸ L. Korporowicz, *Współczesne koncepcje ewaluacji w kontekście wyzwań rozwoju regionalnego*, [w:] *Ewaluacja programów operacyjnych na poziomie regionalnym – teoria i praktyka*, red. L. Korporowicz, Opole 2009, s. 16.

¹⁹ S. Jaskuła, *Ewaluacja społeczna w edukacji*, Kraków 2018, s. 13.

²⁰ S. Jaskuła, L. Korporowicz, *Ewaluacyjne wspomaganie dorosłych w działaniach pro-refleksyjnych*, w: *Pedagogika i teologia w realizacji zadań codzienności*, red. M. Szymańska, Z. Marek, J. Mółka, M. Mółka, Kraków 2022, s. 159.

²¹ A. Wąsiński, *Autokreacja małżonków bezdzietnych do wielowymiarowego rodzicielstwa adopcyjnego. Perspektywa pedagogiczno-antropologiczna*, Łódź 2018, s. 45–46.